

Virovec Viktória: Több mint jövő

A jövő időre utaló morféma nem temporális funkcióról

Abstract

A disszertáció fő célja, hogy az episztemicitás/inferencialitás és a jövőbeliség markerei között kapcsolatot feltételező kutatások gyarapodó körét kiegészítse, és megmutassa, hogy a jövőre utaló morféma több olyan funkciójuk van, amely hasonlóságot tesz az episztemikus- inferenciális modálisokhoz. Az értekezés során a különböző magyar jövőre utaló morféma használatának tanulmányozásával bizonyítékokat gyűjtöttünk a hasonlóságok létezésére. A fő hangsúly három morféma van: *fog*, *majd*, és a *kellesz* (amely a magyar nyelv egyes dialektusaiban a jövőbeli szükségesség kifejezésére szolgál). Emellett a disszertáció bemutatja a magyar jelenidő jövőre utaló használatáról (a futurátusról), illetve a *most* proximitás jelölőkénti használatáról szóló munkáinkat is. Ezeknek a struktúráknak a használata viszonylag kevésbé kutatott, és egyikük sem kapott korábban jelentősebb figyelmet a szakirodalomban. Ez az állítás különösen igaz a stigmatizált, nyelvjárási jövőre utaló morféma, a *kellesz*-re.

Az introspektív adatok bemutatása mellett a disszertáció tartalmazza egy pilot kérdőíves vizsgálat eredményeit, amely a *fog* és a magyar jelen idő jövő időre utaló használatával foglalkozik. Továbbá a disszertáció tartalmazza a *majd* diakrón funkcióinak bemutatására tervezett és kivitelezett korpuszvizsgálat eredményei, egy korpusz és egy kérdőíves vizsgálat, amely a *kellesz* különböző időbeli perspektíva és orientáció kombinációkkal való elfogadhatóságával foglalkozik. Az eredmények alapján egy további felmérést készítettünk interjúkkal, amely a *kellesz* egyéb, az időbeliségtől eltérő, vagy azzal csak közvetetten kapcsolatban álló funkcióival foglalkozik.

Az értekezésben rámutatunk arra, hogy a magyar jövő időre morféma *fog* modális, amelynek a modális bázisa és a rendezőereje sem korlátozott. Az értekezésben a magyar futurátus és *fog* használatával kapcsolatban empirikus adatok kerülnek bemutatásra, és az alábbi állításokat fogalmazzuk meg. Először is, a futurátus használata marginális, ha a beszélő a kontextuálisan ismert tényekből következtet az állítás igazságtartalmára, míg a *fog* természetes és elfogadható. Másodszor, a *fog* felhasználható valódi predikciók kifejezésére, míg a jövőbeli előrejelzés ebben a felhasználásban marginális. Harmadszor, amikor a beszélőknek erős és közvetlen bizonyítékaik vannak, amelyek maguk után vonják az állítás igazságát (az állítás igazsága eldöntött/meg van határozva), és a mondat időbelileg egyértelmű, a futurátust a beszélők erősen előnyben részesítik a *fog*-gal szemben, mivel az ilyen

mondatokban a *fog* használata azt implikálhatja, hogy *P* következtetett, amit el akarnak kerülni. Ezeket az állításokat azzal magyarázzuk, hogy a magyar futurátus használata egy olyan ki nem ejtett szükségszerűséget kifejező modalitás meglétét feltételezi, amely olyan erős, hogy csak modális bázisa van, rendezőereje nincs. Ezért csak akkor használható, ha az állítás igazsága objektíven vagy szubjektíven (a beszélő meggyőződése alapján) meg van határozva. Ha nem korlátozzuk a *fog* modális bázisát metafizikaira és feltételezzük, hogy nem csak modális bázisa van, hanem rendezőereje is, könnyen megmagyarázható, hogy a *fog*-ot a beszélők miért részesítik előnyben, bizonyos kontextusokban a futurátus-sal szemben, függetlenül a mondat egyéb tulajdonságaitól (az állítmánytípus, és a temporális határozók használata).

Az értekezésben bemutatásra kerülő, a *majd* diakronikus fejlődésével foglalkozó korpusz vizsgálat eredményei alapján amellet érvelünk, hogy a *majd* a közeli jövőre utaló határozószóból vált különféle pragmatikai funkciókkal rendelkező határozói partikulává. Ennek a folyamatnak kulcsfontosságú eleme volt, hogy elvesztette proximális jelentéskomponensét, amely fokozatosan disztálissá alakult. Ebből kifolyólag a *majd* preverbális pozícióban való használata késleltető hatású, bizonytalanságot, kisebb mértékű beszélői elkötelezettséget fejez ki. E funkciók többsége nagyon szorosan kapcsolódik az episztemikus-inferenciális modálisok funkcióihoz. A disszertációban bemutatott másik érdekes összefüggés az, hogy a magyar nyelvben néhány episztemikus-inferenciális határozószó, mint a *talán* vagy *esetleg* és *majd* vagy a *kellesz*, mind arra szolgálnak, hogy enyhítsék egy kérés illokúciós erejét, és ezáltal udvariasabbá tegyék azt.

Kellesz használatával foglalkozó felméréseink eredményei rámutattak arra, hogy – a jövőbeni szükségszerűség jelzése mellett – a szerkezet használata gyakran társul bizonytalansággal, elhalasztott szükségszerűséggel és a beszélői elkötelezettség hiányával. A disszertációban amellet érvelünk, hogy a *kellesz*-nek két jelentési aspektusa van. Először is hangsúlyozza, hogy az esemény bekövetkezése a jelenben nem szükségszerű, (csak) a jövőben lesz az, vagy azt hangsúlyozza, hogy a beszélő nem tudja biztosan, hogy *P* szükséges, mert a szükségességére közvetett bizonyítékokból következtetett.

A jövőbeliség és az episztemicitás jelzőinek kapcsolata további kutatásra szorul, de mint ahogy az értekezés is rámutat, a szemantikai hasonlóságok mellett a pragmatikai sajátosságok kutatása is érdekes terepet ad a jövőbeli vizsgálatok számára.

Kulcsszavak: jövő időre utalás, episztemikus modalitás, udvariasság kifejezése